

mogelijk vast en duidelijk worden geformuleerd en van eene formeele geboorte-acte voorzien, dat is, tot positief recht gemaakt. Dat geschiedt in de gewoonte, dat geschiedt door de wetgeving, dat geschiedt bij het rechterlijk vonnis, daarbij oefenen de historie, de aard der zaak en bewuste beginselen — van christelijk standpunt kan men zeggen de ordinantiën Gods in natuur en Schriftuur — hun invloed. Maar dat positiveeren van het recht, hoe waardevol ook waar het lukt, hoe onmisbaar zelfs, blijft altoos iets gebrekkigs. Telkens moet zelfs de wet, de meest bewuste vorm van positivering, uitdrukkelijk haar onmacht belijden en weer naar het rechtsbeginsel zelf verwijzen, hetzij met zoovele woorden of door opzettelijk kiezen van vage termen. En evenals de wetgever is ook de rechter gedwongen telkens weer naar dat ongepositieerde recht te grijpen ter aanvulling, soms ook ter verbetering van het positieve recht. Hoe en binnen welke grenzen, dat trachtte ik U daar straks nader uiteen te zetten.

Ziedaar, M.H., wat ik U over de bronnen van het privaatrecht te zeggen had. Het was mij te doen, om de werkelijkheid frank en vrij onder de oogen te zien, om te trachten U die werkelijkheid te verklaren, om te pogen eindelijk een vast standpunt in en tegenover die werkelijkheid te vinden. Het wilsdogma heeft veel te veel veld gewonnen. In Duitschland is het bijna almachtig, en ook in Engeland won het voet. Daartegen ga ons welbewust verzet. Op het terrein van het subjectief recht heeft het wilsdogma jaar op jaar invloed verloren, maar in de leer van het objectieve recht heerscht het nog bijna oppermachtig, zij het ook in wisselenden vorm en onder verschillende benamingen. De wil speelt een belangrijke rol zoowel in publiek als in privaatrecht, maar zij vormt er het wezen niet van noch van de objectieve noch van de subjectieve zijde, dat is het wat wij moeten leeren inzien. Dan verdwijnen vanzelf mede de heerschende wanbegrippen, alsof de taak van het publiek gezag in „uitvoering” van wetten en die des rechters in „interpretatie” van wetten zou bestaan.